

Monsieur de Ste-Aldegonde, vous tenir en sa garde.
A Anvers ce 23 octobre 1578.

Vostre bien bon amy à vostre commandement,

GUILL^e DE NASSAU ¹.

Vous entendrez plus particulièrement par le burgemestre de Malines, qui est revenu de devers les wallons, les propositions de mons. de Montigny. Je vous prie de tenir tousjours la main à ce que messieurs de Gand s'accordent le plus qu'il sera possible.

TWEEDE BYLAGE.

Verklaring van Marnix aen die van Gent.

Verclaeringe der poincten ende articulen, geprooneert den Edelen, eersamen, wijsen ende discreten heeren schepenen der beyde bancken, dekenen, edelen ende notabelen der stede van Gendt, by my Philips Van Marnix, heere van Ste-Aldegonde, in den naeme ende van wegen des doorluchtigen hoochgeborn heere, heer Willhelm, Prince van Orangien, Grave van Nassaw, etc.

Nae voorgaende eerbiedinge des diensts ende aller vrientschap, so aen de voorgenoemde edele, eersame, wijze ende discrete heeren, als oock tot de stede van Gendt, ende het gantsche landt, van wegen haerder vorstelijcker genade,

¹ Hiermede te vergelyken een instructie van den prins van Oranje wegens het gedrag der Gentenaers en der walen, geschreven aen de staten van Zeeland den 18 oktober 1578, gedrukt in VAN DE SPIEGEL'S *Bundel van onuitgegevene stukken*, deel I, bl. 47-57.

Is hun ten eersten voorgedragen geweest, als dat uut oorsaecke van sommige geschiedenissen ende aenschlagen, nu onlanx gedaen van die van Ghendt, ende oock in aensien der Religien saecken,

Vele haer grootelijcks beroert hebben ende sommige dingen seer qualijck geduyt, ja sommige, eensdeels om het geschill der voorseyde religie, eensdeels uut dien, dat de handelinghe der voorghenomde van Ghendt hun niet wel en geviel, eensdeels oock om dat sy by haer selven maegschien ¹ eenen quaden wille ende meyninge hadden, haer verhuegende dat sy eenige oorsake ende couleur mochten vinden, hebben hier uut eenen grondt ende deckmantel ofte verwe geschept om te poogen, niet alleen steden ende gemeynten, maer geheele provincien te verwecken tot oneenicheit ende affsonderinge van de generale unie der landen.

Maer, insonderheit, heeft desen letsten aenslach van Ypren eenen yegelijcken hoogelijck beroert ende geper-turbeert, uut dien dat beneven het principaelste voor-nemen van dien, daer toe geslagen hebben eenige aenhoudingen ende gevangenissen van etliche personen, die in die stadt van Gendt gevoert sijn geweest, beelden-stormingen, ende plonderingen van kercken ende parti-culiere huysen, so van geestelijcke persoonen als andern, waer van die van Yperen ende oock sommighe van Rijssel sich beclaegt hebben aent hoff;

Beneven dat sommige die van Gendt hoogelijck beschuldigen, als oft sie, in cleynachtige van de hooge overicheyt, hun selven eene volcomene authoriteyt wilden vermeten, om te gebieden, daer sy, nae recht ende met billicheyt, geen jurisdictie noch bevel en hebben, het

¹ *Maegschien*, nu *misschien*.

welcke in verscheyden provincien zeer qualijck geduyt ende genomen wort.

Daerenboven is het geschiet , dat eenige gedeputeerde der staten van Henegaw aen ettliche particuliere steden een schrijven hebben laten uitgaen , als tot beantwordinge des genen , dat tot een raminghe des religions vredens beworpen ende geconciepirt was geweest , met verwillinge des Raets ende der generale staten , daer inne sy de gereformeerde Religie , mitsgaders de gene diese naevolgen , ten allerhoochste beswarende ende lasterende , geven genoegh oentlicken te kennen , dat zy vele eer tot eene schueringe sullen comen , dan dat sy den religions vrede souden in haere landtpalen willen gedoogen.

Jae , daer mede niet te vreden sijnde , poogen oock om andere steden ende landen tot haere sijde te gewinnen , met brieven par gedeputeerde die selven daer toe solliciterende , waer uut ontwijffelijcken een groote oneenicheit ende divisie ende volgens een generael verderff ende verwoestinge des gantsen landts soude mogen ontstaen.

Om het welke te vermeiden , soude zijn vorstelijke genade gerne sien , dat mijn voorgenoemde heeren wilden haer goet advis ende raedt voorwenden , de saecke also betrachtende als de grootwichticheit der selver is vereyschende , daer toe sijne vorstelijke genade haer erbiedt ¹ alles te doen wat in sijner macht is , haer biddende dat sy doch dat vaste vertrawen op hem willen hebben , dat hy niets en sal nalaten van alles dat eenigsins in sijn vermogen is , om de voorgenoemde inconvenienten ende perijkelen te mijden ende te voorkomen.

Tot welcken eynde soude zijn vorstelyke genade voor raetsaem aensien , dat die heeren van Gendt die vier leden

¹ *Erbiedt*, aenbiedt.

van Vlaenderen daer toe verwilligden , dat sy eensamer handt eenige treffelijcke persoonen deputeerden ter aller eersten tot de omliggende steden , als daer is Doornick , Rijssel , Douay , Atrecht , St-Omer , ende andere diergelijcken .

Ofte , so magschien de vier leden daertoe niet en wilden gelijkelijck verstaen , dat ten minsten die van Gendt het selve in haeren eygen naeme deden ; gevende den voorgenoemde steden wel claerlijck te kennen :

- Dat de meyninge ende intentie van die van Vlaenderen geenssins en is te beletten ofte te verhinderen de oeffeninge der roomischer religie , maer vele eer eenen goede vrede , ruste ende eendrachticheit in den lande te onderhouden , ende alle de onderdanen , ingesetenen ende inwoonderen des graeffschaps van Vlaenderen , so wel van deene als van dandere religie , te beschermen , sonder yemanden eenich hinder , letsel oft schade te doen , ofte te laeten geschieden , in haeren persoonen ofte goeden ;

Ende naedemael dat de gelegenheit ende staet des lands alsulckx is , dat het onmogelijck waere eenen goeden vrede ende eendrachticheyt te onderhouden , ten waere midts aenrichtende een religions-vrede , overmidts de groote menichte der gener , die de gereformeerde religie aenveerden ende naevolgen ;

So hebben sy gantz noodich geacht dat selvige int werck te stellen , sonder yemandts naedeel ende prejudicie ;

Achtende dat het zy den eenigen ende rechten middel om oock in alle andere landen ende provincien een goede vrede en eendrachticheit aen te rechten , ende alle achterdencken ende misvertrawen ende quaet vermoeden wech te nemen , het welcke sonder vercoringe der pacificatie van Ghendt geschieden kan , niet alleen daeromme , dat het eenich eynde , vornemen ende fondament der selve

pacificatie is geweest de vereeniging, ende goede ruste, ende onverbreekelijke verbindinge der landen van herwaertsover, welcke de ervarenheit ende experiencie leert in de religions friede gelegen te sijn, maer oock om dat de voorgenoemde pacificatie, handelende tuschen die van Hollandt ende Zeelandt an deene sijde, ende de andere xv provincien aen dandere zijde, hoe sie haer met elckanderen sullen bedragen, geensins den xv provincien en heeft benomen (gelyck oock den deputeerden tot die tractatie geenen last van de gemeente daer toe gegeven en was) om te ramen, te concluderen ende te achtervolgen tgene dat tot haer beste deele, eendracht ende welvaert soude strecken, behalven dat het sy sonder naedeel ofte prejudicie der partyen, daer sy mede gehandelt hebben, in welkes aensien sy niet meer die pacificatie van Gendt en breeken noch en vercorten, aennemende die vryheit van beyde religien, dan die van Hollandt ende Zeelandt en souden doen indien sie die Roomsche religie willen in haer landt aennemem ofte toelaeten ¹;

Dies niet te min, dat sie niet en sijn van meyninge den anderen landen ofte steden eenige wet ofte regel voortte-

1 In Holland en Zeeland mogt geen andere dan de protestantsche godsdienst openbaerlyk uitgeoefend worden, en volgens art. 4 der pacificatie van Gent was het aen *die van Holland en Zeeland EN AEN ALLE ANDERE, van wat lands, conditie oft qualiteyt het sy, verboden is t'atteneren herwaertsover, buyten de voors. landen van Hollant, Zeeland ende geassocieerde plaatsen, teghens de Catholyque Roomsche religie ende exercitie van dien.* Vergelyk *Bon, Nederl. oorloghen*, negende boek, bl. 191, verso. Men ziet op welke subtyle gronden de slawe Marnix het regt van openbare godsdienstoefening, het welk de roomsche kerk, tot dus verre, in Vlaenderen *alleen* bezeten had, en welk bezit haer by opgenoemd artikel gewaerborgd bleef, immers tot zoo lang de algemeene staten er anders over beschikten; hoe hy, zeg ik, dat regt oock aen de onroomschen wilde toekennen.

schrijven, also sie wederomme begerden ende bidden, dattmense in dien stukke oock by haer vryheit wil laeten, ende hun oock geenen regel noch maten (die tot prejudicie des gemeinen vredens soude mogen strecken) en wil stellen;

So dan eenige steden ofte provincien souden meynen dat sy de religie in haren palen niet en cunnen toelaten, sonder beroerte ende vredebreekinghe, dien en willen sy geensins hinderen noch beletten, begeren alleen dat sie willen op middelen ende wegen bedacht sijn ende voor die handt nemen, hoe dat sy, sonder beroerte, de voorgenoemde religie sullen uutslyuten ende buyten houden, dewijle het grootelijcx te beduchten staet, dat in vele plaetsen een grooten oproer mochte daeruit rijzen, in aensien, dat, hoewel die van der religie den grootsten hoop aldaer niet en sijn, nochtans so can men hun sonder beroerte het exercitie van der religie niet wel benemen, waer door dat men geschapen is te vallen in oneenicheit ende divisie, die men boven alle dingen behoort te vermeeyden;

Dies niet te min, laetende dit in sijner weerde ende int gerichte der genen, die in haeren steden ende landen allerbest daer van kunnen richten, zoude haere meininge sijn, dat in allen gevalle, ende in welcker wijze dat haer de provincien oock daer inne resolveren, tot haer eigen rust ende welvaren, dat sy niet te min onder elckanderen eene vaste unverbreckelijcke belofte ende verbintnisse maekteden van malcanderen om deser oorsaecken niet te scheyden, maer vele eer deen by den anderen goet ende bloet op te setten tot gemeine bescherminge unsers lieven vaderlands, nemende exempel van Duytschlandt ende andere omliggende provincien, daer niet tegenstaende het onderscheidt der religien, sie met

malcanderen vreedsamelyk ende in alle stillicheyte ende vriendschap handelen ende leven.

Indien dat de voirgenoemde steden ende provincien, daer toe vermaent wesende, eenichsins wilden verstaen, so salt lichtlijck te hopen sijn dat men Hollant, Zeelandt, Vrieslandt, Gelderlandt, Utrecht, ende andere landen oock daer toe sal bringen.

Daeromme bidt sijn vorstelijcke genade de voorge-noemde heeren seer hertelijck, dat sie de saecke willen met allen vlijt benerstigen, ende ten allereersten, tgene voorgeseydt is, int werck stellen, also de saecken geen langer uutstellen en can gelijden.

Ten anderen, op dat sie eenen ygelijcken claerlijck te kennen geven, dat haer grondt ende meyninge goet ende oprecht is, streckende alleen tot verseekeringe ende welvaert des landts, ende niet tot opvoedinge van eenige onruste, oproer ofte andere ongeschicktheden, dat sy willen dadelijck straffen de mesusen ende mishandelingen der genen, die haere commissie ende schuldige plicht nu te Yperen hebben overtreden, ende haer tot plonderen, rooven ende beeldestormen begeven, waer door ontwijffelijck veel achterdencken ende suspicien, die men anders heeft op die van Gendt, sullen wech genomen werden.

Ende daer beneven, dat sie hier naemaels haer niet aen en nemen eenige gewichtige saecken (daer door yemandt in sein jurisdictie mochte vercortet worden ofte eenige nieuwicheit inne gevoert) sonder goede correspondencie met de hooge overheit ¹, als naemelijck van sijner Alteze ende de generalen staten te houden, ofte oock met sijn vorstelijcke genade, so sy hem vertrouwen, dat hy

¹ Was het invoeren van de *openbare* godsdienstoefening der protestanten oock geen *nieuwicheit*?

de saecke te rechte meynt, als hy sick aen haer versiet, op dat een yegelijck mercken mach, dat sy de hooge overheit niet en verachten, noch haerselven willen opherpen tot heeren van den landen, also hun van haere quaetwillige wort nagesegt.

Voor het tweede point, begeert sijn vorstelyke genade, dat also den hertoge van Anjou des coninx van Vranckrijck broeder, nu onlanx binnen Bergen in Henegou gecommen is, ende dezen dach offte morgen seine gesandten schicken sal om met de generalen staeten te handelen, sy oock haer gedeputeerde naer Antwerpen met behoorlijcker vollmacht ende procuratie willen schicken, op dat alle saecken ordentlijck ende met goeder eendracht mogen toegaen.

Ten letsten, also den uutersten noot des legers is vereyschende een groote ende merckelijcke somme van penningen, gelijk als de voorgenoemde heeren hebben claerlijck mogen verstaen uut den brieven der generalen staten ende des graven van Bossut, ende dat het grootelijcx te vreesen staet, so verre als mender niet inne en versiet, dat onsen leger van selffs scheyden ende vergaen sal, ofte in de landen tot eene onseggelijcke schade, roovinge ende plunderinge vallen, ofte oock sick tot den vyandt begeven, tot uuterste verderff, verwoestinge ende ruine der gantse landen;

So bidtse sijn vorstelijcke genade seer hoogelijck, dat sy doch de saecke willen behertigen ende met de middelen, die hun Godt verleent heeft, haer Vaderlandt in desen hoogen noot te hulpe komen, bewijsende haeren goeden yver, also sy tot noch toe gedaen hebben, ende vele eer haer selven wat benawen, dan dat sy eene so jammerlijcke desolatie willen verwachten, insonderheit in desen tijt, daer ons nu Godt den heere de handt so genadelijcken biedet, ende met merckelijcke gunste onse saeke

voorspoedich maect, hebbende ons nu onlanx so in Henegou als int landt van Overijssel eenige steden van grooter importantien wederom in handen gestelt, so dat te verhopē is, so een yegelijck sijn beste nu wilt doen, dat wy met Gods helpe des crijgs in corter tijt sullen ontslagen werden, ende onse Vaderlandt in haer vorige vrede, voorspoet ende welvaert sien floreren, dwelck de Heere wil geven, ende daer toe sijne vorstelijke genade hem wederome eerbiedet, met all tgene dat in sijner macht is, biddende de voorgenoemde heeren dat sy oock van haerentwegen hier inne haer van haere schuldige ende behoorlijcke plicht tot haer Vaderlandt willen quijttē.

Geproponeert tot Gendt in den raedt ende vergaderinge der voirgenoemde heeren, desen xxvij in julio 1578.

PH. VAN MARNIX ¹.

1 Dit allerbelangrykst stuk deel ik hier mede naer het origineel, berustende ter archiven van Gent, waer ik het aengetroffen heb in eenen bundel van brieven, geschreven aen die stad door den prins van Oranje, en betrekkelijk de oproerigheden aldaer. De laetstgemelde brieven zyn gedrukt in het VIe en VIIe deel van GROEN VAN PRINSTERER's *Archives de la maison d'Orange-Nassau*, en maken met de onderhavige een geheel uit, zonder 't welk men over de gentsche beroerten niet wel oordeelen kan. TE WATER (*Historie van het verbond der Edelen*, 3^e stuk, bl. 61) zegt dat deze verklaring, door Marnix opgesteld, in de bibliotheek van Leyden zou berusten. Waerschyglyk heeft die schryver het oog gehad op eene kopy; want ik twyfel of er ooit twee originelen van bestaen hebben.